

DANSK KRONIK

Lovændringer vedrørende voldtægt, røveri og brandstiftelse

Ved lov nr. 256 af 27. maj 1981 er der sket nogle ændringer i straffelovens bestemmelser om voldtægt, røveri og brandstiftelse. Ændringerne bygger på forslag stillet af straffelovrådet i »Betænkning om voldtægt, røveri og brandstiftelse« (Bet. nr. 914, 1980).

Da justitsministeriet anmodede straffelovrådet om at afgive en betænkning herom, havde der ved flere lejligheder været fremsat kritik af retspraxis vedrørende voldtægt og til dels af straffelovens bestemmelser herom, der stammede fra en lovrevision af 1967. Det blev navnlig hævdet, at anklagemyndigheden og domstolene i vidt omfang veg tilbage fra at anvende straffelovens § 216 om voldtægt og i stedet anvendte den i forhold hertil subsidiære bestemmelse i § 217 om ulovlig sexuel tvang, uanset at der i de omtalte sager efter alt at dømme forelå egentlig voldtægt. På grundlag af en gennemgang af et stort antal sager fandt straffelovrådet, at den fremsatte kritik i det væsentlige var berettiget. Man stillede derfor forslag om en ændret affattelse af §§ 216 og 217, således at det med større sikkerhed kunne ventes, at der blev rejst tiltale og domfældt efter § 216, når samleje var tiltvunget ved vold eller trusel om vold. Efter de nu gennemførte lovændringer har de to bestemmelser følgende indhold:

»§ 216. Den, der tiltvinger sig samleje ved vold eller trussel om vold, straffes for voldtægt med fængsel indtil 6 år. Med vold sidestilles hensættelse i en tilstand, i hvilken den pågældende er ude af stand til at modsætte sig handlingen.

Stk. 2. Straffen kan stige til fængsel i 10 år, hvis voldtægten har haft en særlig farlig karakter, eller der i øvrigt foreligger særligt skærpene omstændigheder.

§ 217. Den, som skaffer sig samleje ved anden ulovlig tvang, jfr. § 260, end vold eller trussel om vold, straffes med fængsel indtil 4 år«.

Den forudgående debat om voldtægtssager havde også berørt spørgsmålet om hvorvidt disse sager fortsat burde være undergivet nævningebehandling. Justitsministeriet fandt at dette spørgsmål burde overvejes, og i den forbindelse ønskede man også en stillingtagen til strafferammer og nævningebehandling med hensyn til røveri (§ 288) og brandstiftelse (§ 181). Af straffelovrådets oplysninger om udmålingspraxis fremgik, at det store flertal af straffe for voldtægt, røveri og brandstiftelse lå væsentligt under strafferammernes maxima og under de 8 års fængsel som efter retspejleloven er det almindelige kriterium på nævningebehandling. Straffelovrådet fandt at oplysningerne om udmålingspraxis talte for at begrænse det normale strafmaximum for de tre forbrydelser til 6 års fængsel, og det fandtes velbegrunder at sager der henhørte under en sådan normalramme — og som i de fleste tilfælde ville føre til straffe, der lå væsentligt under 6 års fængsel — blev domsmandssager i stedet for som hidtil nævningsager. Som det fremgår af den foran citerede § 216 kan straffen for voldtægt nu kun i undtagelsestilfælde stige til fængsel i 10 år. Samme afvigelse fra en normalramme på 6 års fængsel blev foreslået og er nu foreskrevet i § 181 om brandstiftelse (10 år, »hvis der foreligger

særligt skærpene omstændigheder») og i § 288 om røveri (10 år, »hvis røveriet har haft en særlig farlig karakter, eller der i øvrigt foreligger særligt skærpene omstændigheder«). Der er samtidig sket strafferammeændringer i § 180 om kvalificeret brandstiftelse og i § 183 om sprængning mv. I forbindelse med ændringerne vedrørende voldtægt og anden sexuel tvang er der samtidig foretaget nogle praktisk mindre væsentlige ændringer i enkelte andre bestemmelser i straffelovens kap. 24 om sædelighedsforbrydelser (§§ 218, 220—222, 224—225 og 236). I nogle af disse bestemmelser er der ligesom mht. voldtægt sket den mere principielt end praktisk begrundede udvidelse af strafansvaret, at det nu også omfatter forhold begået af en kvinde overfor en mand.

Spiritus- og promillekørsel

Ved lov nr. 258 af 27. maj 1981 er der sket nogle ændringer i færdselslovens bestemmelser om spiritus- og promillekørsel. Ændringerne medfører navnlig en udvidelse af bødestraffens område. Ved færdselsloven af 1976 og den derefter fastlagte retspraxis blev ordningen i store træk den at bøde var normalstraffen dels ved promillekørsel (dvs. motorkørsel med en alkoholkoncentration mellem 0,8 og 1,2 promille), dels ved mindre grove tilfælde af spirituskørsel (i praxis: tilfælde hvor alkoholkoncentrationen overstiger 1,2 men ikke 1,5 promille, forudsat at der ikke har foreligget skærpene omstændigheder). Grænsen mellem bøde og frihedsstraf er nu forhøjet til 2,0 promille og præciseret i loven. Herom siger § 117:

»Stk. 1. Spirituskørsel med motorkøretøj, traktor eller motorredskab straffes med bøde. Har alkoholkoncentrationen i blodet under eller efter kørslen oversteg 2,00 promille, er straffen hæfte eller fængsel indtil 1 år.

Stk. 2. Straffen efter stk. 1, 1. pkt., kan stige til hæfte eller fængsel indtil 1 år, hvis føreren

- 1) tidligere er dømt for spiritus- eller promillekørsel,
- 2) findes skyldig i flere tilfælde af spiritus- eller promillekørsel eller
- 3) under tilsidesættelse af væsentlige hensyn til færdselssikkerheden har voldt skade på person eller ting eller fremkaldt fare herfor«.

Bestemmelsen om straf for promillekørsel (nu § 117, stk. 3) lyder uændret således: »Promillekørsel straffes med bøde. Det samme gælder spirituskørsel med knallert. Er den skyldige tidligere dømt for spiritus- eller promillekørsel, kan straffen dog stige til hæfte eller fængsel indtil 1 år«.

Ved en tilføjelse til § 127 er det bestemt at frakendelse af førerret skal ske for et tidsrum af mindst 2 år og 6 måneder i tilfælde hvor alkoholkoncentrationen har oversteg 2,0 promille. I retspraxis er der også for promiller mellem 1,5 og 2,0 sket en forlængelse af den normale frakendelsestid, nemlig til 2 år.

Østre og Vestre landsret har i en skrivelse af 22. juni 1981 til byretterne givet meddelelse om den sanktionspraxis, der kan ventes fulgt af landsretterne i sager om spiritus- og promillekørsel.

Der kan iøvrigt henvises til de synspunkter vedrørende sanktionspraxis og de statistiske oplysninger der ledsagede forslaget til de nye bestemmelser.

Klager over politipersonale

I retsplejelovens §§ 115 og 115 a samt kap. 93 a findes bestemmelser om lokalnævn i de enkelte politikredse til behandling af spørgsmål om politiets virksomhed, herunder klager over politiet. I disse bestemmelser er der sket enkelte ændringer ved lov nr. 270 af 10. juni 1981. Der er tilføjet bestemmelser om at en forsvarer, udpeget blandt retskredsens beskikkede forsvarere, skal deltage som medlem i lokalnævnets behandling af klager over politipersonales adfærd under udførelsen af tjenesten. I § 1019 b er tilføjet en særlig regel om behandlingen af klager der vedrører politipersonales adfærd i forbindelse med fjernelse af personer der har nægtet at forlade en fast ejendom.

Venstresocialisterne har i Folketinget fremsat et lovforslag om en mere omfattende revision af reglerne om lokalnævn og undersøgelsen af klager over politiet. Hovedpunktet i forslaget er at søge gennemført det princip at klagesager undersøges og afgøres uden politiets medvirken.

Straffebestemmelser i skatte- og afgiftslovgivning

En af justitsministeriet nedsat arbejdsgruppe har i 1981 afgivet en »Betænkning om straffebestemmelser i skatte-, afgifts- og tilskudslovgivningen« (Bet. nr. 932, 1981). Arbejdsgruppen har haft til opgave at undersøge mulighederne for at formulere et sæt af regler der kan anvendes som fælles straffehjæmme for overtrædelser af skatte-, afgifts- og tilskudslove. Arbejdsgruppen har bl. a. skullet overveje om et sådant regelsæt burde indsættes i borgerlig straffelov eller udformes som en særlig straffelov. Arbejdet med disse spørgsmål blev iværksat efter at der i 1971 i straffelovens § 289 var blevet indføjet en bestemmelse om skattesvig og indsmugling af særlig grov karakter. Ved udarbejdelsen af denne bestemmelse havde man måttet opgive at foreslå fælles straffebestemmelser indenfor et videre område af skatte- og afgiftsforseelser.

Arbejdsgruppen giver i sin betænkning en meget grundig og instruktiv gennemgang af alle de særlove der falder indenfor arbejdsgruppens kommissorium. Hertil føjes en redegørelse for de lovtekniske muligheder der kommer i betragtning, såfremt der skulle opnås en forenkling og harmonisering af reglerne om strafsanktionering. Opgaven frembyder betydelige vanskeligheder, for selvom der er nogle gennemgående træk i særlovenes straffebestemmelser, er der også mange forskelle med hensyn til behovet for at kriminalisere handlinger og undladelser indenfor de enkelte områder. Arbejdsgruppen anser det ikke for muligt på tilfredsstillende måde at samle et stort antal stærkt specificerede straffebestemmelser i en enkelt lov. Den ønskelige ensartethed må derfor opnås ved, at man mest muligt søger at følge nogle fælles mønstre ved affattelsen af straffebestemmelser i særlovene. Et andet spørgsmål er om der bør indføres nogle fælles bestemmelser om skærpet straf for grove afgiftsforseelser o. l., svarende til straffelovens § 289 om skattesvig og indsmugling af særlig grov karakter. Arbejdsgruppen foreslår at der i straffeloven som § 289 a indføres en bestemmelse om straf af fængsel indtil 4 år for grove overtrædelser af en række nærmere opregnede særlove om forbrugerafgifter. For de samme loves vedkommende foreslås endvidere en fælles bestemmelse i straffelovens § 289 a, stk. 2 — ligeledes med et strafmaximum af 4 års fængsel — om

»den, der for at unddrage statskassen betydelige afgiftsbeløb groft misbruger den kredit med hensyn til afregning af afgift, som er hjemlet ved de love, der er nævnt i stk. 1«. Med dette forslag har man — uden at tilsigte en nykriminalisering af misbrug med hensyn til kredit og afregningspligt — villet imødekomme ønsker fra anklagemyndighedens side om en bevismæssig lettelse med hensyn til gennemførelsen af sager der i dag må rejses som bedragerisager. Om disse kreditbesvigelser henvises til side 191—217 i betænkningen.

Økonomisk kriminalitet

Justitsministeriet har i marts 1982 nedsat et udvalg med den opgave at overveje foranstaltninger med henblik på bekæmpelsen af økonomisk kriminalitet. På baggrund af forslag der er fremkommet i andre nordiske lande har justitsministeriet særlig fremhævet to problemer. Det ene angår en eventuel ændring af reglerne om straf for urigtig og mangelfuld bogføring. Det andet drejer sig om en eventuel gennemførelse af regler om forbud mod visse former for erhvervsudøvelse efter konkurs i tilfælde hvor der foreligger misbrug af konkurs- og selskabslovgivningen. Formand for det nye udvalg er landsdommer Jacques Hermann.

Narkotikahæleri

Justitsministeren har i Folketinget fremsat forslag om kriminalisering af »narkotikahæleri«. I forbindelse med straffelovens § 191 (om den grove narkotikakriminalitet) foreslås en § 191 a af følgende indhold: »Med fængsel indtil 6 år straffes den, som modtager eller skaffer sig eller andre del i en vinding, der er erhvervet ved en overtrædelse af § 191, samt den, som ved opbevaring, transport, hjælp til afhændelse eller på lignende måde virker til at sikre en anden udbyttet af en sådan overtrædelse«. En tilsvarende bestemmelse foreslås indføjet i lov om euforiserende stoffer.

Kriminalforsorgens kapacitetsproblemer

Kriminalforsorgens anstaltssystem har i de senere år stået overfor meget betydelige kapacitetsproblemer. Antallet af domfældte der afventede afsoning var i 1980 ca. 8.000 og er i 1981 steget til formentlig henved 10.000; ventetiderne er lange. Efter bevillinger til en kapacitetsforøgelse i 1980 er den samlede kapacitet nu omkring 3.700, og den er fuldt udnyttet, hvilket betyder at der er et væsentligt overbelæg. Den udvidede brug af bødestraf i sager om spirituskørsel fra 1981 (se herom ovenfor) bevirkede, at belægspresset indenfor denne kategori blev mindre, men denne lettelse er blevet modvirket af et øget antal fængselsstraffe — herunder lange fængselsstraffe — for straffelovskriminalitet. Også varetægtsfængslingen er blevet et større problem, og den er for tiden genstand for særlige undersøgelser. Der vil formentlig i foråret 1982 fremkomme nærmere opgørelser over anstaltens belægs- og kapacitetssituation og det forventede behov for flere pladser og mere personale. Sandsynligheden taler for, at det samlede pladsbehov, der for få år siden skønnedes at ville gå ned under 3.000 pladser, nu vil være over 4.000.

Knud Waaben

NORSK KRONIKK 1981

I offentlig debatt i Norge i 1981 om kriminalpolitiske spørsmål er det vel igjen *narkotikaproblemene* som har fått størst oppmerksomhet. Også i lovgivningen er det skjedd nok en markering her — maksimumsstraffen for den alvorligste narkotikakriminaliteten (straffeloven § 162) ble våren 1981 hevet på nytt, denne gangen til fengsel i 15 år. (Foreligger det flere brudd på bestemmelsen, er maksimumsstraffen fengsel i 20 år). De borgerlige partiene i Stortinget gikk inn for 21 år som øvre strafferamme, og etter regjeringsskiftet høsten 1981 har justisminister Mona Røkke uttalt at regjeringen vil sette fram et slikt forslag. I første omgang har imidlertid Straffelovrådet fått i oppdrag å vurdere bestemmelsen i straffeloven § 162, både når det gjelder utformingen og strafferammen.

Ved den lovendringen våren 1981 der nakotikastraffen ble hevet, ble samtidig adgangen til å idømme *fengsel på livstid* avskaffet. Livstidsstraffen ble erstattet med fengsel inntil 21 år. For å unngå at dette skulle føre til en faktisk forlenging av soningstiden for dem som blir idømt straffer på mer enn 18 år, ble det samtidig innført en særlig prøveløslatelsesregel for denne gruppen.

Spørsmål om *vold mot kvinner* har vært mye fremme i siste del av 1981. En rekke bøker om kvinnemishandling kom ut omtrent samtidig, og problemet ble tatt opp i kringkastingen, i offentlige møter, osv. Et lovtiltak på dette området ble også vedtatt og satt i kraft i løpet av året, nemlig en ordning med *advokathjelp* på det offentliges bekostning til *fornærmete i voldtektssaker*.

Videovold, som kom sterkt fram i lyset i slutten av 1980, har også i 1981 fått stor oppmerksomhet i massemedia m. v. Straffelovrådet la i april fram en utredning, der rådet foreslår en ny straffebestemmelse rettet mot salg og utleie av film og videogrammer der det i underholdningsøyemed er gjort utilbørlig bruk av grove voldskildringer. Proposisjon på grunnlag av denne utredningen blir fremmet våren 1982.

Straffebestemmelser med *forbud mot diskriminering av homofile*, etter samme opplegg som de eksisterende forbud mot rasdiskriminering, ble vedtatt av Stortinget våren 1981.

Også ny *straffeprosesslov* ble vedtatt våren 1981. Loven er resultatet av et langvarig utredningsarbeid, som startet med at Straffeprosesslovutvalget ble nedsatt i 1957. Men fortsatt er det et stykke fram til lovarbeidet er endelig gjennomført — straffeprosessloven skal settes i kraft ved en særskilt ikraftsettingslov, og man tar sikte på 1 januar 1984 som ikraftsettingsdato. — Den nye loven innebærer ikke store prinsipielle endringer i forhold til gjeldende lov. Det mest omtvistete spørsmålet under lovbehandlingen var om juryordningen ved lagmannsretten burde erstattes av en såkalt stor meddomsrett. Resultatet ble imidlertid at juryordningen ble beholdt både for lagmannsretten i første instans og ved fornyet behandling. Det er likevel gjort den endringen i juryordningen at et utvalg på tre av jury-medlemmene skal være med ved straffutmålingen sammen med de juridiske dommerne. — Ellers kan det nevnes at siktedes rett til forsvarer på det offentliges bekostning er utvidet noe.

Et utvalg til å utrede *politiets rolle og oppgaver i samfunnet* (Politirolleutvalget) avga første del av sin utredning i november 1981. Den modellen for politiarbeid som utvalget går inn for, kan med et enkelt navn betegnes som »nærpolitiet». Utvalget nevner følgende kjennetegn for et slikt politi:

- små enheter
- liten grad av arbeidsdeling
- flerfoldighet av oppgaver
- et minimum av maktbruk
- nært samarbeid med publikum
- integrasjon i lokalsamfunnet
- representativitet
- forebygging som hovedmål
- yrkesmoral som grunnlag for kontroll.

Utredningen har — i hvert fall i første omgang — virket forbausende lite kontroversiell.

Kirsti Coward

SVENSK KRONIKA

Andra halvåret 1981

1. Lagstiftning

Socialtjänsten

Efter långvarigt utredningsarbeid har en helt ny social vårdlagstiftning beslutats och trätt i kraft den 1 januari 1982 (prop. 1979/80:1, socialutskottets betänkande 1979/80:44, prop. 1981/82:8, socialutskottets betänkande 1981/82:22). Tidigare barnavårds- och nykterhetsvårds- och socialhjälpslag har ersatts av en ny socialtjänstlag (1980:620), som är gemensam för hela vårdområdet. Tanken bakom reformen är främst att det sociala vårdarbetet, socialtjänsten, skall präglas av en helhetssyn. Vård och behandling skall i princip ske i frivilliga former. När det gäller barn och ungdom behålls dock möjligheterna till vård mot den enskildes vilja enligt en fristående lag (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Även vuxna kan i begränsad utsträckning fortfarande bli föremål för tvångsvård enligt lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). Både missbrukare av alkohol och av narkotika kan få vård oberoende av samtycke, om missbrukaren är i trängande behov av vård till följd av fortgående missbruk. Vården får längst pågå två månader, dock kan vårdtiden en gång förlängas med ytterligare två månader. Om vård enligt LVM beslutar länsrätten, dvs. administrativ domstol.

Brott mot rikets säkerhet

Förslagen i propositionen 1979/80:176 (se NTFK 1979—80 s. 292) om ny lydelse av spioneribrottet och om återinförande av brottet tagande av utländskt understöd har antagits av riksdagen och trädde i kraft den 1 januari 1982 (SFS 1981:1165).

Åtalsregler vid misshandel

Förslaget från sexualbrottskommittén att slopa kravet på angivelse vid misshandelsbrott som sker i hemmen (se NTFK 1981 s. 142) har numera lett till lagstiftning. Ändringen trädde i kraft den 1 januari 1982.

Den s.k. undantagslagen

Den undantagsställning för vissa statstjänstemän — domare, byråchefer och högre tjänstemän — som hittills har skyddat dem från enskilt åtal och skadeståndstalan för brott som har begåtts i utövning av tjänsten (se NTFK 1981 s. 65) har upphört från och med den 1 januari 1982 (prop. 1981/82:34). Hittillsvarande regler består dock när det gäller åtal mot statsråd, justitieråd och några andra av de allra högsta tjänstemännen.

Hets mot folkgrupp

I en proposition (1981/82:58) har regeringen föreslagit att brottet hets mot folkgrupp ändras för att invandrare i Sverige skall få ökat skydd. Propositionen grundas på ett förslag från diskrimineringsutredningen (se NTFK 1981 s. 142 f.). Efter påpekanden under remissbehandlingen preciseras samtidigt brottsbeskrivningen för att man skall få ett klarare uttryck för det straffbara området och säkerställa att den allmänna debatten i hithörande frågor, t. ex. rörande invandringen i Sverige och invandrarnas levnadsförhållanden, inte skall hindras. Enligt propositionen blir det alltså straffbart att offentligen eller annars i uttalande eller annat meddelande som sprids bland allmänheten hota eller uttrycka förakt för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. I propositionen föreslås också att brottet förolämpning, som nu i princip bara målsäganden kan åtala för, skall ligga under allmänt åtal i vissa fall när förolämpningen riktas mot någon med anspelning på hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse.

Bokföringsbrott

I en annan proposition under hösten (1981/82:85) föreslås ändringar i bestämmelserna om bokföringsbrott. Syftet är att mer effektivt än f.n. hindra att bokförings-skyldigheten åsidosätts. Ändringarna innebär bl. a. att den bokföringspliktige blir skyldig att förvara sina bokföringshandlingar på ett betryggande sätt. Eftersätter han denna skyldighet avsiktligt eller av vårdslöshet, kan han fällas till ansvar för bokföringsbrott. Dessutom föreslås att det till skillnad från f.n. skall vara möjligt att väcka åtal för bokföringsbrott oberoende av om den bokföringsskyldige har gått i konkurs eller liknande förhållande har inträffat. Slutligen föreslås att straffet för bokföringsbrott skärps genom att en särskild straffskala för grovt brott införs.

Kommittébetänkanden m. m.

Under hösten har tre utredningar presenterat förslag som berör centrala frågor i påföljdssystemet, nämligen frivårdskommittén, fängelsestraffkommittén och permissionsutredningen.

Frivårdskommittén (direktiv, se NTfK 1978 s. 265) har i betänkandet (SOU 1981:90) *Frivårdspåföljder* behandlat den del av sitt uppdrag som avser en reformering av de existerande frivårdspåföljderna. Sammanfattningsvis föreslås en intensivare verkställighet av skyddstillsyn, en ny påföljd kallad villkorligt fängelse och större möjligheter att meddela villkorlig dom. — Verkställigheten av skyddstillsynen skall stramas upp genom att övervakningen blir både intensivare och kortare. Övervakningen skall pågå i ett år mot f.n. normalt två år, men under denna tid skall en väsentligt intensivare kontakt förekomma mellan den dömda och hans övervakare. Dessutom skall domstolen i vissa fall kunna besluta om ännu intensivare övervakning under kortare perioder. Dessa förslag följs också upp med förslag om bättre möjligheter än f.n. för frivården att gripa in när den dömda missköter sig. — Kommittén föreslår också att domstolarna skall få möjlighet att när de dömer ut ett fängelsestraff samtidigt medge anstånd med hela eller en del av verkställigheten av straffet. Det hänger sedan på den dömdes skötsamhet om straffet skall verkställas eller inte. Denna påföljd kallas villkorligt fängelse och är tänkt som ett ytterligare steg mellan skyddstillsyn och fängelse. Den som dömts till denna påföljd skall också kunna ställas under övervakning viss tid på samma sätt som vid skyddstillsyn. — Kommittén föreslår vidare att påföljden villkorlig dom till skillnad från f.n. skall kunna meddelas lagöverträdare även om man inte säkert kan säga att risken för återfall i brott är liten. Den villkorliga domen får även i övrigt en ny utformning och bl. a. av denna anledning föreslår kommittén att den kallas straffvarning. — Kommittén skall nu fortsätta sitt arbete med att utreda om ytterligare nya alternativ till frihetsstraff skall införas. Det gäller främst vissa påföljder som finns i andra länder, som nattfängelse, veckoslutsfängelse, samhällstjänst och kontraktsvård.

Den samtidigt med frivårdskommittén tillsatta fängelsestraffkommittén (direktiv, se NTfK 1978 s. 265) har i betänkandet (SOU 1981:92) *Villkorlig frigivning samt nämnder och lekmannamedverkan inom kriminalvården* behandlat de frågor som sålunda anges i betänkandets titel. Kommitténs huvudförslag innebär kortfattat följande. — Villkorlig frigivning behålls. I dag friges flertalet intagna efter avtjänandet av två tredjedelar av strafftiden. Kommittén föreslår att majoriteten av de intagna skall friges då halva strafftiden avtjänats. Frigivning vid senare tidpunkt, vid två tredjedelar, skall komma i fråga endast för ett mindre antal dömda som gjort sig skyldiga till särskilt allvarlig vålds- eller narkotikabrottslighet. Frågan om frigivning skall ske först efter avtjänandet av två tredjedelar av strafftiden skall prövas av domstolen i brottmålet. Minimitiden för erhållande av villkorlig frigivning sänks från nuvarande tre till två månader. — Såväl övervakningsnämnderna som kriminalvårdsnämnden avskaffas. De av deras nuvarande uppgifter som kvarstår efter genomförandet av kommitténs förslag om villkorlig frigivning överförs huvudsakligen på skyddskonsulenterna och de allmänna dom-

stolarna. — Slutligen föreslår kommittén att särskilda lekmananämnder, benämnda kriminalvårdsnämnder, inrättas. Dessa skall ha till uppgift att svara för allmänhetens insyn i kriminalvården. — Kommittén fortsätter nu med att överväga allmänna regler för påföljdsval och straffmätning samt en allmän översyn av straffskalorna.

Även permissionsutredningen berör frågor om straffverkställighet. Utredningen föreslår att vissa särskilt brottsbenägna långtidsdömda skall avskiljas från andra i kriminalvårdsanstalt intagna och särbehandlas under verkställigheten. Även beträffande övriga dömda skall kontrollen av de intagnas kontakter med personer utanför anstalten intensifieras och effektiviseras. Detta föreslår permissionsutredningen i sitt betänkande (Ds Ju 1981:14) *Straffverkställighet för vissa långtidsdömda m. m.* — Utredningen föreslår att redan domstolen i samband med dom på minst fyra års fängelse kan förordna om särskild verkställighet av straffet. Förutsättningen härför är att den dömda har gjort sig skyldig till särskilt allvarlig brottslighet som har riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa. Därutöver skall det föreligga påtaglig risk för att den dömda skall återfalla i sådan brottslig verksamhet under verkställigheten. Då domstol förordnat om sådan verkställighet skall den intagne placeras i en särskild riksanstalt. I dessa anstalter skall gälla strängare regler än annars beträffande utevistelser och andra kontakter med personer utanför anstalten. Då ett år återstår av verkställigheten skall prövas om det alltjämt föreligger påtaglig risk att den intagne under verkställigheten kommer att fortsätta sin brottsliga verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Utredningen uppskattar ett behov av ungefär 75 platser för intagna med placering på särskild riksanstalt. — Även för övriga intagna föreslås som nämnts inledningsvis en skärpning av reglerna. Detta gäller till en början reglerna om granskning av brev, skriftliga meddelanden och andra försändelser. Vidare föreslås nya regler om kontroll av personer som vill besöka anstalterna eller som intagna vill samtala med i telefon. Ytlig kroppsbesiktning tillåts av intagna och besökare under samma förutsättningar som kroppsvisitation. Möjligheten och i vissa avseenden också skyldigheten att företaga kroppsvisitation och kroppsbesiktning utökas. — Slutligen föreslår utredningen att samtliga intagnas permissioner görs avhängiga av att de ej nyttjar eller handlar med narkotika på anstalten.

I den svårlosta lagstiftningsfrågan om en reformering av förvandlingsstraffet för böter (se senast NTfK 1979—80 s. 293) har ett nytt förslag lagts fram i departementspromemorian (Ds Ju 1981:24) *Förvandling av böter m. m.* Förvandling skall enligt förslaget få ske endast i undantagsfall, där den uteblivna betalningen framstår som särskilt anmärkningsvärd, exempelvis när den bötfällde illojalt undandrar sina tillgångar från verkställighet eller vid flagranta fall av upprepad bötesbrottslighet. Förvandlingsstraffet skall då bestämmas till fängelse mellan 14 dagar och 3 månader. Någon särskild förvandlingsskala skall inte gälla. I alla övriga fall, där f.n. förvandling sker, skall böteskulden avskrivas.

II. Riksåklagaren

I Riksåklagarens författningssamling har under hösten utkommit dels Riksåklagarens föreskrifter om handläggningen i vissa fall av ärenden angående ifrågasatt brott av tjänstemän inom polisväsendet (RÅC I:96) och dels Riksåklagarens anvisningar för beräkningen av dagsbotsbeloppet vid strafföreläggande (RÅC I:97).

III. Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Under perioden publicerade rådet fem olika rapporter och två promemorior. Dessutom har rådet givit ut skriften *Rätt i Sverige* som innehåller information till invandrare om det svenska rättsväsendet. Skriften har översatts till nio olika språk.

Rådet ger varje år ut en översikt och analys av brottsutvecklingen. I *Brottsutvecklingen. Lägesrapport 1981* (BRÅ Rapport 1981:1) redovisas situationen t o m år 1980. Utvecklingen analyseras både i ett längre och ett kortare perspektiv. I avsnittet om brottsutvecklingen ingår även en nordisk och en internationell jämförelse. Beroende på olikheter mellan rättssystemen och statistikföringen är sådana jämförelser svåra att göra. Dock kan vissa generella mönster urskiljas. Den snabba stegringen av brottsligheten under 1960-talet tycks inte vara unik för Sverige. Ett avsnitt rör droger. Där redogörs för utvecklingen av alkohol- och drogmissbruket och för kopplingen mellan olika former av kriminalitet och droger. I rapporten finns också ett antal fristående artiklar om bl a datorbrottslighet, skillnaden i brottslighet mellan olika kommuner och ekonomisk brottslighet.

Dan Magnusson har gjort en undersökning kallad *Ekonomisk brottslighet vid import och export* (BRÅ Rapport 1981:2). Syftet var att göra en empirisk studie av den ekonomiska brottsligheten i samband med den kommersiella importen och exporten. Undersökningen omfattar två delstudier. Den ena avser formerna för den ekonomiska brottsligheten. Den andra gäller omfattningen. Delstudien rörande omfattningen baseras på en kontrollaktion som tullverket utfört. En skattning av de totala felvärdena och andelen fel i sändningarna under år 1980 har gjorts på basis av kontrollaktionen som omfattade en månad. Eftersom urvalet är ganska litet är det inte möjligt att göra uppräknings för landet i sin helhet. Undersökningen visar emellertid att det förekommer en omfattande ekonomisk brottslighet vid import och export och att det sannolikt rör sig om miljardbelopp årligen.

I *Avvikande delkulturer — en teoretisk och empirisk granskning* (BRÅ Rapport 1981:3) gör Malin Persson en genomgång av den svenska och internationella litteraturen om delkulturer. Hon analyserar de klassiska delkulturteorierna och värde-erar vilket empiriskt stöd som finns för dessa. Studier av särskilda delkulturer — som ungdomskulturer, klasskulturer och etniska kulturer — redovisas. I rapporten finns också en diskussion om delkulturbegreppet är fruktbart för svenska förhållanden.

Narkotikamissbruk och kriminalitet i Kopparbergs län (BRÅ Rapport 1981:4) har författats av Lars Hammar och Ryszard Szulkin. Syftet har varit att visa hur missbruksbilden i länet ser ut och att studera sambandet mellan missbruk och brott. Det visar sig att narkotikamissbrukarna har betydligt högre kriminalitet än icke

missbrukande lagöverträdare. Benägenheten att begå brott samverkar med graden av missbruk. Jämfört med injektionsmissbrukare i Stockholm är dock injektionsmissbrukarna i Kopparbergs län mindre brottsbelastade.

Lars von Knorring har i *Internationella erfarenheter av beteendeterapi inom kriminalvård* (BRÅ Rapport 1981:5) gjort en litteraturoversikt och kritisk granskning av de resultat som hittills rapporterats om försök med beteendeterapi inom kriminalvården.

Inom ramen för rådets översyn av lagstiftning mot organiserad och ekonomisk brottslighet har en promemoria om *Det likvida fusket* (BRÅ PM 1981:4) av Lennart Bjerkner och Jan Thörnhammar publicerats. Promemorian behandlar formerna för och i viss mån även omfattningen av det mer systematiska missbruket av trögheten i det svenska uppbördssystemet. En mängd olika förslag till hur problemen skulle kunna undanröjas lägger också författarna fram.

Åtgärder mot kvinnomisshandel (BRÅ Kansli PM 1981:1) har författats av Jan Eklund och Monica Näsberg. I skriften redovisas sociologiska och juridiska synpunkter på kvinnomisshandel och diskuteras olika åtgärder som skulle kunna vidtas för att minska problemen.

Bland de seminarier och konferenser som rådet anordnat kan nämnas *Samhällsmoral och självbild*, som var en arbetskonferens för författare, kulturskribenter och forskare, och *Uppklaring av brott* som behandlade olika aspekter på brottsuppklaring. Konferenserna har redovisats i rådets tidskrift *BRA-APROPA* som kan erhållas kostnadsfritt efter hänvändelse till redaktionen.

Dag Victor

IV. Kriminalvårdsstyrelsen

Socialdepartementet har anmodat bl a kriminalvårdsstyrelsen att avge yttrande över socialberedningens delbetänkande med förslag till lag om vård av missbrukare i vissa fall (SOU 1981:7). Styrelsen har tillstyrkt förslaget till ny lag om vård av missbrukare (LVM). Men en skiljaktig mening har avgivits i ett särskilt yttrande av fyra ledamöter (inkl generaldirektören Martinsson) och ärendets föredragande. Dessa ledamöter ansåg att den relevanta lagen bör kompletteras med klara regler för behandling av människor, som inte kan förmås att frivilligt överge ett destruktivt missbruksbeteende, och att sådan behandling bör ges inom socialvårdens ram. Kritik har också riktats bl a mot i förslaget angivna kriterier för ingripande, vårdens innehåll och syfte, vårdtidens längd samt ansvar för utredning och beslut.

Kriminalvårdsstyrelsen har yttrat sig över betänkandet *Straffverkställighet för vissa långtidsdömda m m* (Ds Ju 1981:14). I remissvaret påpekar styrelsen att antalet intagna i kriminalvårdsanstalter har ökat kraftigt. Den försämrade beläggningssituationen har medfört att möjligheterna till en adekvat differentiering av de intagna har begränsats avsevärt. Förslaget i betänkandet att införa en ordning, som innebär att vissa anstalter endast får utnyttjas för svåra brottslingar, beträffande vilka domstol förordnar om en särskild restriktiv verkställighetsform, omöjliggörs av beläggningssituationen. Även från principiella och behandlingsmässiga synpunkter kan man ifrågasätta en sådan ordning. Samtidigt — med hänsyn till

det ökade inslaget av mycket allvarligt brottsliga bland de intagna — anser styrelsen, att de möjligheter till särbehandling som f n står till buds, inte kan anses tillräckligt effektiva. Vissa föreslagna åtgärder för att begränsa förekomsten av narkotika i anstalterna tillstyrktes av styrelsen. Överdirektören Fischier var av skiljaktig mening och ville avstyrka utredningens förslag till särskild verkställighet såsom en av domstol utdömd påföljd.

(Riksdagens beslut 1973 om nya former för kriminalvård förutsätter ett byggnadsprogram för nya lokalanstalter). Styrelsens forsknings- och utvecklingsgrupp har publicerat en rapport (KVS/U nr 35) om förutsättningarna och det initiala skedet vid de första fyra nybyggda lokalanstalter, som har tagits i bruk. Rapporten är baserad på intervjuer med så gott som samtlig personal. Många aspekter av planeringen av dessa nya anstalter, samt igångsättningsproblemen, diskuteras.

Fr o m 1 oktober 1981 finns nya föreskrifter och anvisningar om förandet av behandlingsjournal. Syftet har varit att förbättra dokumentationen om varje kriminalvårdsklient och strikt skilja mellan behandlingsundersökningar/behandlingsplanering, verkställighetsdata samt daganteckningar.

I övrigt kan sägas att narkotikaproblemet satt sin prägel på verksamheten under den andra hälften av 1981. Kriminalvårdsstyrelsen har beslutat att inköpa två narkotikahundar för användning på vissa anstalter. Styrelsens ledningsgrupp för narkotikafrågor har besökt flertalet av landets anstalter för att diskutera en rad problem med personalen. Ledningsgruppen kommer att överväga vilka ytterligare åtgärder som bör vidtas för att behärska narkotikaproblemet inom kriminalvården.

Norman Bishop

V. Svenska Kriminalistföreningens höstmöte

Svenska Kriminalistföreningen möttes den 19 november 1981 och diskuterade den ovan i lagstiftningskrönikan nämnda permissionsutredningens betänkande. Diskussionen skedde under rubriken »Behövs särskild verkställighet för vissa intagna i kriminalvårdsanstalt?« Utredningens ordförande, lagmannen Johan Leche, var inledare. En engagerad debatt följde.

Claes Örn